

הקבלה והמסורה, אבל לחקור אם היא מראית שחור או אדום נגד הקבלה והמסורה אינו ראוי כלל לחכם מישראל לחקור בזה ומי גרם להם כל זה שנאת חנם שעדיין מרקדת בינינו בעוה"ר אוי לנו כי חפאנו :

יש כאלה אשר אם ישאלו כאו"א מהם מדוע ממאנים במצות התכלת ואתרי רואו שאין לו לנמות יטין ושמאל להשיב בזה שום דבר וילחץ אל הקיר להשיב הגה קול בלא דיבור אי"ה בי"י, התכוננו נא הנמצא באיזה מקום בדברי חז"ל תשובה כזאת, רק אי"ה נמצא בעדים ומטין במסכת מנהדרין (סג:) ובי"י היינו דאחריב למקדשא במסכת יומא (סג):

ואלה מהם יאמרו מקנאתם כי לא יחפצו בתבונה לכנוס כלל לענין זה ואף כי ידעתי אשר הרבה עסקו במאמרנו שפוני ממוני חיל ופתיל תכלת קמני הכמות ורב האיכות, אך אתרי רואם כי לא יעלה בידם ללחום כנגדי על שדי התלמוד יאמרו לאחוז העינים שלא יחפצו כלל לכנוס בענין זה, והבזה דעת תורה אדרבה כל היודע ויש יכולת בידו לברר מחויב להתבונן ואם לא ימצא בו מום מחויב לסייע ידי עושה מצוה :

ומהם הגאבד"ק בריסק דלימא שיחיה מסר כל מעמו ונימוקו בדבר סיאנו במצות התכלת לאחד ממיודעינו שיכתוב ויאמר לנו משמו בזה דלשון כמע"ל לא ביאר בדבריו מה זאת מצא אחר שנשכח, אם מציאת הדג או הוצאת צבעו, ורק אתרי אשר כמע"ל יברר זאת, היינו היה בזה דבר הנשכח והוא מצאה, או נהיה מחויבים לשמוע אליו וללבוש, אכן אם נאמר כי הדג היה במציאות, וגם הוצאת צבעו היה ידוע בכל זמן מהומנים שעברו עלינו מעת שפסקה התכלת מישראל, ועל כל זה לא לבשוהו אבותינו ואבות אבותינו, הרי הוא כאילו יש לנו בקבלה ומסורה מאבותינו כי זה הדג וצבעו איננו החלוון והתכלת אף שהוא בכל הסימנים שסמנו בו חז"ל, כי אפילו נרבה כחול ראיות לא יעילו נגד הקבלה והמסורה, ורק אתרי אשר יברר לנו כי דג זה או מלאכת צבעו נפסק ונשכח מציאתו או ידעתו בשום זמן מהומנים ונפסקה בזה הקבלה או יהיה לנו דבר ההלכה לראיה, ע"כ

דבריו שיחיה :

ודברים

ודברים נכונים ואמיתים המה שאם לא היה בזה שום שכחה ותמיד ידעו לצבוע מדם דג זה מראה התכלת ובכל זה לא השתמשו בזה אבותינו לתכלת מצוה לא היו מועילים שום ראיות ובירורי ההלכה להכשיר תכלת זה למצוה, דמדלא השתמשו בו אבותינו ואבות אבותינו לתכלת מצוה שמע מינה דהוי קים להו שזה הדג וצבעו איננו החלזון והתכלת ומה יועיל ראיות ובירורי ההלכה נגד הקבלה והמסורה:

אולם חוץ מכבודו הראה בזה שלא חש לעיין בשני מאמרנו שהר"י מבואר ומפורש להדיא בדברינו (נמלמל ט"ח יב:) משמא דהרדב"ן ז"ל בתשובה (פיטן פה"ט) שהגם שהחלזון מצוי הוא אכן נשכח איזה מין דג הוא החלזון וגם נשכח מלאכת הוצאות צבעו לאשר העמים הפסיקו מלהשתמש בצבע תכלת שמן החלזון כי המציאו שאר צבעי תכלת יפים ומתקיימים וזלים הרבה יותר מתכלת שמן החלזון, וביארנו עוד סיבות לדבר זה מחמת שנתדלדלו ישראל והלכו בגולה אחר גולה עד שהי' איזה עת שגלו ונתרחקו הרבה מחופי הים שהחלזון מצוי שם ומחמת עוני וקושי השעבוד לא הי' בהשג יד לשלוח לחופי הים להשיג החלזון וגם מחמת גזירת עמים הקדמונים שלא היה רשות ללבוש תכלת אלא הסגנים והפרתמים כמו שאיתא ברמב"ן נמוקי תורה, וכיון שנפסק מישראל דור אחד נשכח איזה מין דג הוא החלזון ונשכחה הוצאת צבעו, וביארנו שבאמת עד היום נעלם מוולנהו הוצאת צבעו לצבע בו מראית תכלת וזה אשר מצאנו תהלה להשי"ת, אחת שע"י הסימנים שסמנו חז"ל את החלזון מורה באצבע שזה הוא החלזון, שנית מצאנו להוציא את צבעו שיצבע מראית תכלת, ונתבאר כל זה במאמרנו שפוני סמוני חול בסוף ביטול מענה הראשונה ובביטול מענה הרביעית ורמונו עלה במאמרנו פתיל תכלת (פ.ט.) ומבואר ג"כ בפתיחה (ס.ד.) ואם כי לא נקימנא בלבאי עלה דהרב נר"ו שלא חש לעיין בדברי כי מה אני שאעמיסו לעיין בדברי שפל כמוני, מיהו למען כבוד המצוה ודאי הי' ראוי שיעיין בזה, והעתקנו דבריו שיחי' כי אפריון נמטי' דעכ"פ מבואר מדבריו דמי שמעיין בעין חמלה בדברינו ורואה שבאמת הי' בזה שכחה ובעניינינו מצאנו שזה הדג הוא החלזון ומצאנו להוציא צבעו ודאי מחויב להטיל תכלת של מצוה במליתו:

ואלה

חדש; והוא, כי ישנם שני סוגי מסורה וקבלה: א) מסורה של לימוד והכרעה שכלית על פי י"ג מדות שהתורה נדרשת. בבחינה זו, הרב מוסר לתלמיד לא רק את ההלכה אלא גם טעמה ומקורה, והוא מאירה באמצעות ההבנה השכלית. המוסר מסביר והמקבל מבין ותופס את ההלכה וכך נמשכת המסורה מדור דור, כשצינורה הוא ההבנה השכלית וההכרעה על פי מדות התורה וסברא. ב) מסורה של הלכה של קבלה, ולא בתור הלכה מוסברת. כאן אין המוסר מסביר את טעמי ההלכה ולא המקבל תופס אותם. אי אפשר להסיק שום דבר. כך קיבלה מרבו אע"פ שלא נקלטה בשכלו. בשעה שבפן הראשון המסורה מתמידה דרך סברא והכרעה שכלית, כאן היא נמשכת על-ידי קבלה של ציות מוחלט בלבד: התלמיד מופיע כחוליה בשרשרת המסורת, ומצטרף לרבו, תעודתו היא למסור מה שרבו אמר בדיוק, אף בנוגע ללשון; לא יתכן שיחולו שינויים בלשון בה נתנסחה ונמסרה ההלכה.

ג.

שתי מסורות ישנן: א) מסורת אחת המתיחסת כולה למסורה של לימוד, ויכוח, משא ומתן והוראה שכלית, זה אומר כך וזה אומר כך, זה נותן טעם לדבריו וזה נותן טעם לדבריו, ועומדים למנין, כמו שהתורה מציירת לנו בפרשת זקן ממרא. ב) מסורת מעשית של הנהגת כלל ישראל בקיום מצוות וזו מיוסדת על הפסוק שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך.

ידוע מה שאירע בין זקני הגאון רבי יוסף דב הלוי ובין האדמו"ר הגאון מראדזין בנוגע לתכלת שבציצית, שהרבי מראדזין חידשה וציוה לכל חסידיו להטיל תכלת בציציותיהן. האדמו"ר ניסה להוכיח על יסוד הרבה ראיות כי הצבע הזה הוא באמת התכלת. רבי יוסף דוב טען כנגד ואמר שאין ראיות וסברות יכולות להוכיח שום דבר במילי דשייכי למסורת של שאל אביך ויגדך. שם אין הסברה מכריעה כי אם המסורה עצמה. כך ראו אבות וכך היו נוהגים וכך צריכים לנהוג הבנים.

הרמב"ם, בפ"ב מהלכות בית הבחירה ה"ד, כתב: "וג' נביאים עלו עמהם מן הגולה אחד העיד להן על מקום המזבח ואחד העיד להן על מדותיו ואחד העיד להם שמקריבין על המזבח הזה כל הקרבנות אע"פ שאין שם בית", ומקורו בגמרא זבחים סב, א. לכאורה דבר זה קשה להבין, שהרי מתנגד הוא לעיקרון של אין נביא רשאי לחדש דבר. משתמע מכאן כי הגדת עדות של הנביאים הכשירה את בנין המזבח. בלי רשות הנביאים והוראתם לא היו יכולים בני ישראל לבנות את המזבח. בנין המזבח תלוי לא רק במדות כמבואר שם

בזבחים אלא גם בצורה ידועה ותבנית יחודית ע"פ גזה"כ דהכל בכתב וכו'.² המזבח צריך להתאים לקבלה של שאל אביך ויגדך ובנוגע למסורה זו הרי הנביאים היו עמודי הקבלה והמסורה. יוצא אם כן שאע"פ דלענין המסורה של תורה שבע"פ אין נביא רשאי לחדש דבר, כמבואר בגמרא תמורה טז, א לענין המסורה השימושית-מעשית סומכין על הנביאים בשעה שישנה נבואה.³

והנה מחלוקת שייכת רק למסורה של לימוד. אם, למשל, ההלכה נמסרת על-ידי לימוד והבנה, וקיומה מתבצע רק כשהתלמיד תופס את ההלכה ומשיגה בשכלו אז שייכת חלות מחלוקת. אם אחד החכמים אינו תופס הלכה פלונית או אלמונית, ודעתו מכריעה בניגוד לה, הרשות בידו לחלוק ולאמר: אני פוסק אחרת ואינני מסכים. וזאת, מפאת העיקרון של אלו ואלו דברי א-להים חיים, הקובע ששני הפנים בתורה מהווים חפצא של תורה, אע"פ שהלכה כדברי פלוני. חילוקי דעות המה מגופה של מסורה וקבלה, והרי נכללים הם בכלל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש שאמר לו הקב"ה למשה בסיני. ברם, מסורת של מעשה והידמות, שבה אין הכרעה שכלית מעלה ולא מורידה, אינה נתפסת במחלוקת כלל וכלל. למשל, אם יבוא אדם ויאמר אין מצה זו של חטה אלא של אורז, או שיאמר על צבע זה שאינו שחור אלא ירוק או על יום השביעי המקובל, שאין זה יום השבת, בודאי שדבריו בטלים ומבוטלים לא שרירין ולא קיימין. ולא עוד אלא שהוא נקרא כופר במסורה של מעשה המקובל בידינו מדור דור. ולפיכך כתב הרמב"ם שאין מחלוקת חלה בין החכמים בפירושי התורה המקובלים ממשה מסיני - שלא מצינו מימות יהושע ועד רב אשי שיבוא אחד ויאמר שעין תחת עין הוא ממש או פרי עץ הדר זהו תפוח - משום שקבלות אלו נמסרו על-ידי שימוש ומעשה, לא על-ידי לימוד והסבר גרידא (אם כי הגמרא יליף פשט זה גם מפסוקים). העיקר הקובע אותן הוא מעשה שנתקבל מדור דור. וכך הוא לשון הרמב"ם בהקדמתו: "אלו הראיות לא הביאו מפני שנשתבש עליהם הענין עד שנודע להם מהראיות האלה אבל ראינו בלא ספק מיהושע עד עתה שהאתרוג היו לוקחים עם הלולב בכל שנה ואין בו מחלוקת". הדגש מוטל כאן על ראיית המתבצע למעשה ולא על שמיעה הגיונית ומילולית. ומעין זה כתב בפ"א מהלכות חובל ומזיק ה"ו, ביחס לפירוש הכתוב

2 אין להקשות איך טיפל הנביא בשאלת מקריבין אע"פ שאין בית, שזו שאלת הלכה לפום ריהטא ואין נביא רשאי לחדש דבר. י"ל כי מקריבים אע"פ שאין בית, מלבד שאלת הלכה בענין קידשה לשעתה ולעתיד לבוא, נוגע גם לענין תבנית המזבח והעזרה ואין צורת המזבח והעזרה דומין כשהמקדש בחורבנו או כשהמקדש קיים ועומד בשכלולו ויופיו. זהו שקבע הנביא שאף כשהבית בחורבנו יש תבנית המזבח.

3 עיין בריטב"א, מגילה ז, א בענין כתב אשורית.